

Motion till riksdagen 2013/14:Ju17

av **Maria Ferm m.fl. (MP)**
med anledning av prop. 2013/14:169

Nämndemannauppdraget – stärkt förtroende och högre krav

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en ökning av antalet nämndemän med 25 procent.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att behålla samma antal nämndemän i mål i tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt som i dag.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en fri kvot för nämndemän om minst 50 procent.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att avskaffa kravet på svenskt medborgarskap för att få vara nämndeman.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om formen för strukturerad återkoppling från domstolarna till kommun- och landstingsfullmäktige om hur nämndemännen har utfört sina uppdrag.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en reglering av nämndemäns tjänstgöring.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om ersättningen till nämndemän.

Motivering

Under hösten 2012 nåddes vi av flera skandaler där jäviga nämndemän gjorde att hela rättegångar behövde tas om. Inte minst när det stora Södertäljemålet avgjordes där domarna mot 18 personer undanröjdes och målet behövde tas om på grund av en jävig nämndeman. En kostsam historia på många sätt.

Fel! Okänt namn på

Södertäljemålet är inte det enda där nämndemän har ifrågasatts den senaste tiden. Även den omfattande rättegången mot Peter Mangs i Malmö riskerade att tas om. I en stor knarkrättegång med ett 50-tal dömda vid Gotlands tingsrätt, där en av nämndemännen samtidigt varit ordförande i polisstyrelsen, diskuterades jäv. Dessa fall fick Domstolsverket att i höstas skicka brev till Sveriges alla nämndemän och påminna om hur viktigt det är att de ser över vilka kontakter de haft och vad som skulle kunna medföra jäv av något slag.

Från vissa håll har detta orsakat rop på att nämndemännen helt ska avskaffas. Miljöpartiet anser att det är helt fel väg att gå. Nämndemännen utgör en viktig roll i det svenska rättsväsendet. Däremot visar dessa situationer att det behövs förändringar i nämndemannasystemet, bl.a. vad gäller utbildning av nämndemän så att de inte försätter sig i jävsituationer. Vi anser att nämndemannasystemet ska utvecklas och stärkas, inte nedmonteras.

I propositionen lämnar regeringen förslag som avser att dels förbättra utbildningen av nämndemännen, dels förtydliga och skärpa kraven på nämndemäns lämplighet. Vi välkomnar dessa förslag. Detta gäller även förslaget om förändrad tidpunkt för val av nämndemän, som liknar förslag vi tidigare lämnat. Mot bakgrund av att regeringen inte lämnar förslag i för oss viktiga frågor och av att den även aktivt säger att det saknas skäl att lämna förslag om regleringen av tjänstgöringen, lämnar Miljöpartiet de gröna här ett antal kompletterande förslag. Allt för att stärka nämndemannauppgifterna och öka förtroendet för domstolsväsendet.

Bakgrund

I Sverige deltar i dag nämndemän – icke juristutbildade företrädare för allmänheten – som meddomare i merparten av domstolarnas dömande verksamhet. De tillför kunskap om lokala förhållanden, bedömer vittnens trovärdighet och tillför kunskap från olika delar av samhället. De kompletterar juristdomarna och har andra perspektiv än domstolarnas ibland elitistiska värld. De motverkar att domstolarnas verksamhet uppfattas som världsfrånvärd, främmande eller oviktig. Nämndemännen blir på sitt sätt en viktig del i säkerställandet att den dömande verksamheten sker på ett sätt som är förenligt med det allmänna rättsmedvetandet.

Nämndemännen kan emellertid också skada rättsväsendet och dess viktiga verksamhet. Särskilt gäller detta nämndemän som är jäviga och handlar i annans eller sitt eget intresse, som bryter mot sin tystnadsplikt, som agerar på ett olämpligt sätt före, under eller efter rättegången eller som agerar på ett sätt som inte är förenligt med uppdraget som nämndeman. Det kan handla om att uttrycka sig rasistiskt eller homofobiskt eller att begå egna brott.

För att nämndemannafunktionen ska fungera bättre och åtnjuta större förtroende måste representativiteten förbättras. Tillgängliga uppgifter visar att nämndemannakåren är jämnt fördelad mellan män och kvinnor men att åldersgrupperna 60–69 år och 70–79 år är överrepresenterade jämfört med den svenska befolkningen. Samtidigt är åldersgrupperna 20–29, 30–39 och 40–49 år underrepresenterade. Närmare 60 procent av nämndemännen är mellan 60

och 80 år medan motsvarande åldersgrupp i befolkningen totalt är 25 procent. Beaktas nämndemännens faktiska tjänstgöringsgrad blir de äldre än mer över-representerade. Det visar sig då att de som är äldre än 66 år i genomsnitt tjänstgör 20 dagar per år medan de mellan 18 och 45 år tjänstgör ca 8 dagar. Vid en kontroll i maj 2007 uppgick andelen nämndemän med utländsk bakgrund till 16,5 procent jämfört med 18 procent i kontrollgruppen.

En utökning av antalet nämndemän

I dag finns vid landets domstolar ca 8 300 nämndemän. Antalet dagar en nämndeman tjänstgör är ytterst varierande men uppgår i stort sett till mellan 8 och 20 dagar per år. Samtidigt är genomsnittsåldern bland nämndemännen 57 år, och nämndemännen upplevs inte heller i övrigt representera den svenska befolkningen i stort, vare sig när det gäller utbildning eller socioekonomisk eller kulturell bakgrund.

Det finns därför behov av att vidta ett flertal olika åtgärder för att förbättra representativiteten bland nämndemännen. Vi tror att en av dessa kan vara att utöka antalet nämndemän i landet med 25 procent, samtidigt som denna åtgärd kombineras med de övriga åtgärder vi föreslår i denna motion. Genom att utöka antalet nämndemän från 8 300 till 10 375 blir det lättare för domstolarna att få sammansättningar av nämndemän för tjänstgöring som på ett bättre sätt speglar befolkningens sammansättning. Vi föreslår därför att antalet nämndemän totalt sett ökas med 25 procent. Kostnaden för detta finansieras i vår anslagsmotion under utgiftsområde 4 med 50 miljoner kronor. Vad som här anförts om utökning av antalet nämndemän med 25 procent bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Behåll nämndemännen i domstolarna

Från gång till annan förs förslag fram om att antalet mål nämndemän ska tjänstgöra i ska minska, liksom att antalet nämndemän helt ska tas bort i överrätt. Vi motsätter oss detta. Nämndemännen utför viktiga funktioner som företrädare för allmänheten i domstolarnas stundtals elitistiska värld och ger ovärderlig kunskap i samhället om hur domstolarna fungerar. De fullgör också viktiga funktioner i bevisvärdering och tillför viktig lokalkännedom i målen. Vi motsätter oss därför eventuella förslag om att minska antalet tjänstgörande nämndemän i olika måltyper, att helt ta bort nämndemän liksom att ta bort eller minska antalet tjänstgörande nämndemän i överrätt. Vad som här anförts om att behålla nämndemännen i olika måltyper och domstolsslag bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

En fri kvot

Miljöpartiet vill att det ska finnas en möjlighet att bli nämndeman utan att behöva gå via politiska partier. Sedan 2006 har vi haft ett flertal nämndemän som vi nominerat utan att de varit medlemmar i vårt parti. Vi har en mycket positiv erfarenhet av detta, som ett sätt att förbättra representativiteten och öka det folkliga deltagandet i domstolsverksamheten.

Vi vill att en fri kvot införs så att en grupp av nämndemän utses av fullmäktige efter att enskilda nominerat sig själva dit och en opolitisk valberedning berett processen. Det är en uppgift för fullmäktige att pröva personernas lämplighet och sedan utse dessa, på samma sätt som för nämndemännen i dag. Skillnaden är att de politiska partierna inte är inblandade och att kommunen och landstinget på olika sätt kan se till så att de nämndemän som väljs bättre representerar befolkningen i stort än som är fallet i dag. Det kan också tänkas att det genom den fria kvoten kompenseras för vissa av de politiska partiernas oförmåga att få fram representativa – särskilt yngre – nämndemän. Den fria kvoten bör motsvara 50 procent av det totala antalet nämndemän i dag. Detta är en bra åtgärd även för att ytterligare betona att nämndemannauppdraget inte är ett politiskt uppdrag. Vad som här anförts om fri kvot bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Avskaffande av kravet på svenskt medborgarskap

För att kunna tjänstgöra som domare krävs att domaren är svensk medborgare. Samtidigt kan även personer som inte är svenska medborgare rösta vid val till kommunfullmäktige och landsting. Invandrade personer som fyller 18 år senast på valdagen och som har varit folkbokförda i Sverige i mer än tre år i följd före valdagen har rösträtt vid val till kommun och landsting. Miljöpartiet tycker inte att denna skillnad är logisk och vill att de utländska personer som har rösträtt vid val till kommun- och landstingsfullmäktige även ska vara valbara som nämndemän. Vad som här anförts om avskaffande av krav på svenskt medborgarskap för nämndemän bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Behov av strukturerad återkoppling

Återkopplingen från domstolarna till de fullmäktigeförsamlingar som utsett nämndemännen är bristfällig. I bästa fall träffar företrädare för domstolen fullmäktiges valberedning eller nämndemannaföreningarna för uppföljning om domstolen anser att nämndemännen fullgör sina uppdrag. Vi vet inte om det från någon domstol sker en strukturerad återkoppling till fullmäktigeförsamlingarna om hur nämndemännen fullgör sina uppdrag.

Denna avsaknad av återkoppling gör också att partiernas kunskap om nämndemän som sköter eller missköter uppdragen blir bristfällig. Inte minst är det viktigt om personerna som utses till nämndemän inte har förankring i

de politiska partierna och kan förlora sitt medlemskap i partiet vid misskötsamhet. Vi anser därför att domstolarna en gång varje år ska rapportera till de fullmäktigeförsamlingar som utsett nämndemän i domstolen hur tjänstgöringen fungerar. De bör uppmärksamma om problem uppstått och om det finns särskilda frågor som fullmäktige bör uppmärksamma. Det bör också finnas rutiner för en återkoppling på individnivå från domstolen till kommunen eller landstinget. Denna kunskap kan bli ovärderlig vid kommande förordnanden av nämndemän, liksom när fråga uppkommer om en person ska återförordnas som nämndeman. Vad som här anförs om strukturerad återkoppling om nämndemännens tjänstgöring bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Inför en rotationsprincip för nämndemän

Det saknas i dag regler om hur många år en nämndeman får tjänstgöra, liksom om krav på allsidig sammansättning av de nämndemannagrupper som tjänstgör vid olika förhandlingar. Tillsammans med en yngre juristdomare kan exempelvis tre nämndemän med mycket lång domstolserfarenhet tjänstgöra, vilka samtliga är män och samtliga är både födda och uppvuxna i Sverige utan kontakt med människor från andra länder.

Bristande allsidighet kan få oönskade konsekvenser. Det kan leda till att migrationsdomstolar intar mer restriktiva inställningar till tillämpningen av vissa regler i utlänningslagen än lagstiftaren avsett, att nämndemännen inte längre blir representativa för den befolkning de ska företräda eller att domstolen helt enkelt förlorar i trovärdighet hos de parter som den rätten har att döma över.

Miljöpartiet anser att en rotationsprincip bör införas, innebärande att ingen nämndeman kan tjänstgöra i ett och samma domsslag mer än tre mandatperioder i följd. Vi vill också utreda hur nämndemannagruppens sammansättning kan bli mer allsidigt sammansatt med avseende på åtminstone kön och ålder. Vad som här anförs om reglering av nämndemäns tjänstgöring bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ersättningen för uppdraget som nämndeman

En av orsakerna till svårigheterna att hitta yngre och medelålders till uppdraget som nämndeman kan vara den låga ersättningen för uppdraget. I dag är den 500 kronor per tjänstgöringsdag. Är det kortare tid än tre timmar utgår 250 kronor. Den summan är förhållandevis låg för den insats den enskilde förväntas göra genom att döma i mål. Ersättningsnivån bör ökas betydligt för att göra uppdraget mer attraktivt.

Sedan finns rätten till förlorad arbetsinkomst, som ska styrkas från arbetsgivaren. Problem uppkommer då för t.ex. studenter som inte kan visa upp förlorad arbetsinkomst eftersom det de förlorar är tid som är avsatt för att studera. De får heller inget avdrag från studiemedlet, av naturliga skäl, men

Fel! Okänt namn på

om de tjänstgör mycket en period kan det vara så att de missar tentor och måste förlänga tiden som studerande. Det bör rimligen finnas ett system som tar hänsyn till detta.

I somras överlämnade Nämndemannautredningen sitt betänkande till justitieministern. Utredningen heter Nämndemannauppdraget – breddad rekrytering och kvalificerad medverkan (SOU 2013:49). I denna föreslås en dubbling av nämndemännens arvode.

Mot bakgrund av det ovan anförda föreslås att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anføres om behov av översyn av ersättningarna till nämndemän.

Stockholm den 26 mars 2014

Maria Ferm (MP)

Mehmet Kaplan (MP)

Agneta Börjesson (MP)